

בכורות נא

שוה כסף בשקלים וראיון

שקלים – לרש"י (ד"ה מצרפין) היינו דין דרבנן דאפי' כשמוליך בדרך בעינן מטבע דוקא, ולא דבר שאין בו צורה, שמא יוזל. אבל הרגמ"ה והרמב"ם (פ"א שקלים ה"א) פירשו שהוא דין דאוי, דבעינן לתת מטבע דוקא, ולא שוה כסף. ויל"ע אם רש"י סובר דמדאוי סגי גם בשוה כסף, או דמודה דמדאוי בעינן דוקא מטבע של חצי שקל, אלא שבא להוסיף שאפי' בזמן שמוליך לירושלים בעינן כסף דוקא ולא שוה כסף.

ראיון – רש"י (ד"ה ה"ג ראיון) כתב דברייתא בא לסייע לדין, והתוס' (ד"ה והראיון) פירשו שבא לתת טעם, שמא לא ימכרו לו עולת ראיה כמו שהיה מקבל אילו היו לו ב' מטבעות של כסף. והרמב"ם (פ"א חגיגה ה"ג) כתב שהוא גזירה שמא לא ימצא למכור או שמא ימצאו המעות סיגים. והכס"מ כתב דסובר כמו התוס', אבל החסדי דוד (תוספתא פ"ו ה"ד) העיר שהרמב"ם כתב בזה ב' טעמים, שא"א להביא שוה כסף שמא לא ימצא למכור, וגם א"א להביא מטבעות של נחושת שמא ימצאו המעות סיגים.

והחס"ד שם גם ישב דעת רש"י בהא דראיון, דסמך על מש"כ לעיל לגבי שקלים, דטעם הדבר הוא שמא יוזל. והוסיף החס"ד שיתכן שזהו טעם דין דאוי של מעשר להביא כסף צורה כדי שלא יוזל במשאוי הדרך. והא דגזרו [מדרבנן] בשקלים וראיון ולא בפדיון הבן והקדש, תירץ החס"ד משום שהוא דבר קבוע כל שנה ועי"ל דהתם חיישינן שמא יוזל לפני בואו לירושלים ונמצא הקדש מפסיד, משא"כ בפדיון הבן או ראיון, הכל נגמר מיד בשעת הפדיון.

פדיון הבן בשוה כסף

המנ"ח (מצ' שצב) העיר לפי מש"כ הרמב"ן וסיעתו בריש קידושין דהא דבעינן ריבוי לשוה כסף ככסף הוא דוקא היכא דמהני בע"כ, דא"כ אמאי בעינן הכא קרא לרבות שו"כ, והוכיח מזה דפדיון הבן מהני בע"כ של הכהן [ודלא כדעת התוס' בקידושין ח.], ועי' קצה"ח (סי' רמג סק"ד) דדן בזה.

גביית קרקע

מבוי במתני' שאי אפשר לגבות קרקע בפדיון הבן. והק' התוס' בשבועות (ד : ד"ה בכל) איך יש שעבוד על קרקעות, והלא אי אפשר לפדות בקרקעות, ותיצרו שהקרקע משועבדת למוכרה ולהשיג דמים כדי לפדות. והמהרי"ט אלגאזי (סי' עח סק"ב) נתקשה אמאי הלקוחות צריכים לטרוח בשביל זה, ועי"ש שתיירץ דבאמת אבי הבן צריך לטרוח, וממילא כשקנו ממנו נתחייבו בחיובו, וצ"ע. ובתוס' הרא"ש (קידושין כט :) כתב שהבית דין מוכרים הקרקע כדי להגבות את הכהן.

פדיון בשטר התחייבות

אמר עולא מדאוי בנו פדוי כשיתן וכו', מבוי שבשטר התחייבות לבד לא מהני פדיון מדאוי. והרשב"א בקידושין (ה. ד"ה מה) הוכיח מזה דשטר התחייבות לא מהני בשביל קנין כסף כיון דמנה אין כאן שטר אין כאן כיון שלא נתן הממון ממש, וגם לא מהני לקידושין או לקנינים בתור כסף [ומוכח מדברי הרשב"א דפדיון הבן הוא 'חלות פדיון' ומהני מדין קנין כסף, ולהכי בעינן להתאים עם גדרי קנין כסף דעלמא].

והמנ"ח (מצ' שצב) ביאר בדרך פשוטה, שהרי לא נתחדש זכות הכהן בהאי התחייבות, שהרי גם קודם השטר היה מחוייב לתת לכהן ה' סלעים. ובדעת הרשב"א י"ל שנתחדש לכהן זכות בחושן משפט, ועד עכשיו היה דינו לגבות רק מצד דיני פדיון הבן.

וי"ל טעם נוסף במתני', ע"פ מש"כ הנתה"מ (סי' סו סק"א) שגם שטר חוב ידידי חשיב אין גופו ממון. אבל הקצה"ח שם, ובסי' קצ סק"ו, ובסי' קכו סובר דחשיב גופו של ממון, ודוקא של אחרים הוי אין גופו ממון, וביאר דדוקא בשט"ח דאחרים העיקר הוא הראיה, והרי אין גופו ממון.

ובעיקר הדין, הטי"ז (סי' שה סק"ג) והש"ך (סק"ג) מבוי דמדאוי מהני הפדיון ע"י נתינת השטר התחייבות לבד, ובע"כ שפירשו שיש ב' חלקים של הסוגיא, דעולא דן על דין דאוי של נתינת השטר לחוד [ולא גורסים 'לכשיתן' בדברי עולא]. ואח"כ דנה הגמ' אם מדרבנן הקילו בזה אחר שיתן, אבל קודם נתינה לכו"ע לא מהני, ומדרבנן.

תפיסת הכהן כנגד דעת האבא

במעשה דר' חנינא, פרש"י (בד"ה מידעם) בלי"ק שאם החזירו אין בנו פדוי, ובל"ב פירש שאפי' אם לא החזירו אין בנו פדוי, והרמב"ם (פ"א ביכורים ה"ח) סובר כל"ק דרש"י, ואילו הרשב"א (שו"ת ח"א סי' קצח) סובר כל"ב.

והמחנ"א (זכיה ומתנה סי' ח') הוכיח מדעת הרשב"א דפדה"ב שאני משאר מתנ"כ, ולא מהני תפיסת הכהן, כיון דלא הוי ממון כהן קודם הניתנה. והוכיח גם מלי"ק, דהא בעלמא מהני אם הכהן מחזיר הכסף, ואמאי לא מהני הכא, ובע"כ שהוא שלא מדעת האב. אבל צ"ע דא"כ אמאי מהני אם הכהן לא מחזיר, והרי אכתי הוי בע"כ של האב.

והמהרי"ט אלגאזי (סי' פב) ביאר דלעולם מהני שלא מדעת הבעלים, אבל לכתחילה אסור לקחת שלא מדעתו כיון שיש לבעלים טובת הנאה, ור' חנינא לא עלה ע"ד לקחת שלא מדעת הבעלים, ולהכי אם החזירו לא יצא כיון דמעולם לא זכה בו, אבל אם עכשיו תופס לעצמו גם כנגד דעת הבעלים, הרי בודאי מהני בדיעבד ובנו פדוי.

אמנם בלי"ב דרש"י לכא' מוכח דלא מהני תפיסה. ותירץ הריט"א דאף דמהני תפיסה, זהו רק כלפי לזכות בגוף הממון שיהא שלו, אבל האב לא קיים מצותו כיון שלא התכוין לתת במתנה גמורה, דבפדיון הבן יש חלות 'פדיון' בנוסף למתנות כהונה.

[ובעיקר הנידון אם מהני תפיסה כנגד דעת האב בפדיון הבן, המנ"ח (מצ' שצב) הסתפק בזה, ודעת האבני מילואים (סי' מג סק"א) דמהני, ודעת החת"ס (יו"ד סי' רצ) דתלוי אם מצוות צריכות כוונה, ודעת רע"א (סי' שה סעי' י') דלא מהני].

חיוב אחריות

לדעת התוס' בב"ק (סו. ד"ה עד) שלא שייך הפרשה בראשית הגז, וכ"כ הרמב"ן סה"מ (שורש יב), וביאר דדוקא בתרומה שהיא טובלת שייך בה הפרשה, ולא בדבר שאינו טובל, ונראה כוונתם דהיכא שיש טבל, א"כ יש קיום בהפרשה לבד בזה שהתיר את הטבל, ומה"ט שוב אינו חייב באחריות, שהרי קיים דין התרומה בהפרשתה ונתייחד להיות של הכהן, א"כ יל"ע בפדיון הבן אמאי ס"ד שאינו חייב באחריות. וצ"ל משום שיש 'חלות' פדיון, ולהכי ס"ד דסגי בהפרשה לקיים האי דין.

וילפינן מקרא שיש חיוב אחריות עד שמגיע ליד כהן, והמהרי"ט אלגאזי (אות סז) נקט שנחלקו בזה רש"י ותוס' בבן חלל, דאליבא דרש"י ורא"ש שמפריש והוא לעצמו, היינו טעמא ששייך הפרשה, ואחריות הוא דין נוסף, ולהכי במקום שאין לו חיוב אחריות [שהרי אמרינן קא אתינא], אכתי נשאר עיקר דינו להפרשה. אבל התוס' סברי שנתחדש בפסוק שלא נתקיים הפדיון כלל עד שמגיע ליד כהן, להכי אין שום קיום אם יפריש ויקח לעצמו, ולהכי כיון דפטור מן הניתנה [דאמרינן קא אתינא], ממילא גם אינו מפריש. והריט"א נקט דאליבא דרש"י והרא"ש גם במקום ספק צריך להפריש מה"ט, דאף שאין חיוב נתינה משום הממע"ה, אבל זה פוטרו מחיוב אחריות לבד,

ג] המחנ"א (הל' זכיה ומתנה סי' ח') נקט דלא מהני תפיסת כהן בפדיון הבן כיון שלא נהיה ממון כהן עד שיתן לכהן ממש ואפי' היכא שהפרישו בעלים שלא נהיה ממון כהן.

מת הבן

הא דבעינן קרא לזה הוא דס"ד דכל מצות פדיון הוא דוקא היכא שיש בן, אבל במת הבן, פקע המצוה וממילא פקע גם שעבוד נכסים.

ובגדר חידוש הפסוק, חקר הברכ"ש (קידושין סי' יח) האם נתחדש בילפותא דלעולם המצוה ממשיכה גם אחר מיתתו, דהאבא זקוק לפדות בן המת, או דלמא שמצוה כבר אין, אבל כיון שנשתעבדו נכסיו מחמת המצוה, תו לא פקע האי שעבוד מנכסיו. ומהא דנסתפקו התוס' (מט. ד"ה לאחר) אם מברך שהחיינו, ומשמע דפשיטא דמברך ברכת המצות, כתב הברכ"ש שאין להוכיח מזה, שאין דיחוי אצל ברכות.

ונפ"מ בין הדרכים היכא שהאבא היה שוטה בזמן שהבן השלים חודשו, ונשתפה רק לאחר מיתת הבן, דאילו יש מחייב במצוה עכשיו הרי הוא מחוייב, אבל אילו החיוב הוא משום שכבר נתחייב, הרי הכא שלא נתחייב, לא יתחדש עליו חיוב לאחר מיתת בנו.

והברכ"ש הכריע שאין לו חיוב מצוה, ורק שעבוד נכסים, שהרי לומדים מחיוב יורשים, והתם יש רק חיוב ממון ולא חיוב מצוה. והוכיח עוד מדברי השטמ"ק (יב:) דבמת הבן לאחר ל' חייב משום שהוא חוב ממון, משא"כ פדיון פט"ח אפשר ע"י עריפה, ולהכי לא הוי חוב ממון.